

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1949

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ANTON HILCKMAN *

ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΜΑΓΕΝΤΙΑΣ (ΤΟΥ ΡΗΝΟΥ)

*Υποχρέωση και πρόθεση των φιλοσοφικών συνεδρίων είναι, όταν δεν έχουν να ασχοληθούν με ένα καθωρισμένο θέμα, να παρουσιάσουν μια εικόνα που να κάνει φανερή τη γενική πνευματική κατάσταση μέσα στην οποία είναι τοποθετημένη μια εποχή. Αυτό αποτελεί υπόθεση, που ενδιαφέρει όχι μονάχα κάθε μορφωμένο, αλλά και κάθε άνθρωπο που μετέχει στη ζωή και στον πόνο της εποχής του.

Πώς είναι σήμερα η τοποθέτηση της ευρωπαϊκής σκέψης απέναντι στην εποχή που παρεμπίπτει ανάμεσα στους δύο παγκοσμίους πολέμους, πόσο διαφορετική ήταν ή τοποθέτηση εκείνης της εποχής απέναντι στον αστικό 19ο αιώνα, που εύρηκε την επισφράγιση του στις διατάραχές του πρώτου παγκοσμίου πολέμου; Κυρίαρχοι ήταν κατά τον 19ο αιώνα ο θετικισμός και ο νεοκαντιανισμός. Όσο κι αν ήταν μεταξύ τους αντιτιθέμενοι, όμως έ συμφωνούσαν στην αντίληψη ότι πρέπει να αρνηθούμε κάθε δυνατότητα να φθάσουμε στη γνώση μιας πραγματικότητας που υπερβαίνει τα όρια της συνειδήσεως. Ο Husserl κατόρθωσε να διεισδύσει σε ένα βαθύ στρώμα προβλημάτων, που ήταν τοποθετημένο κάτω από το επίπεδο επάνω στο οποίο γίνονταν έως τότε οι συζητήσεις. Μια άλλη νέα προσπάθεια για τη διαμόρφωση αυστηροτέρων μεθόδων, που το εύρύ κοινό δεν την έπρόσεξε, ήταν η μαθηματική λογική. Ακολούθησε έπειτα ως αποτέλεσμα έν μέρει των μεγάλων έσωτερικών και έξωτερικών κλονισμών που έφερε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, η ριζική στροφή προς τον άνθρωπο. Η ύπαρξιακή φιλοσοφία είναι μόνο μια από εκείνες τις φιλοσοφίες που έπληραν για θέμα τους τον επί μέρους άνθρωπο. Και σήμερα;

Με κυριαρχική δεξιοτεχνία ο εισαγωγικός λόγος του Th. Litt άνοιξε την προοπτική των γεμάτων από αντιθετικότητα θε-

* Ο κ. Αντώνιος Χιλκμαν, καθηγητής της φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο της Μαγεντίας, στάθηκε άπροκάλυπτος έχθρος του χιτλερισμού κ' έμεινε πέντε χρόνια σε στρατόπεδα συγκεντρώσεως. Τόν συνδέει στενή φίλια με τον κ. Κ. Δ. Γεωργούλη, μεταφραστή του μελετήματος.

μάτων που αντικρύζει ή σύγχρονη εποχή: Στα δυο άκρα των αποχρώσεων της σύγχρονης φιλοσοφίας στέκουν δυο ριζικά αντιτιθέμενες σχετικά με τον άνθρωπο αντιλήψεις. Από το ένα μέρος ο άνθρωπος που σχεδόν αποθεώνει τον λόγο του και την πνευματικότητά του από την άλλη πλευρά ή τόσο έντονη κατά τις ημέρες μας τάση για αυτοεκμηδένιση του ανθρώπου. Για τον Litt που άναζητεί ένα μέσο δρόμο, δεν είναι μόνο ο άνθρωπος έξηρημένος από τον κόσμο βέβαια το γεγονός της έκ μέρους του ανθρώπου αντιμετώπισεως του κόσμου γίνεται αίτια να πάρη συνείδηση ο άνθρωπος του είναι του. Σύγχρονα όμως ο κόσμος άκριβώς έξαναγκάζει τον άνθρωπο να έμπραγματώση ολοκληρωτικά το είναι του. Ο J. Peters από το Nimwegen ανέπτυξε την όχι πολύ γνωστή φιλοσοφία του Gabriel Marcel, ο οποίος δεν δέχεται ως βασική κατηγορία του ανθρώπινου είναι την άγωγία και τη μόνωση αλλά την έλπίδα. Η συζήτηση έδειξε ότι η νεώτατη γενεά καταβάλλει επίπονη προσπάθεια, να εύρη ένα νέο δρόμο που θα οδηγή από τη μόνωση και την έγκατάλειψη στην έλπίδα. Άλλά μια φιλοσοφία της έλπίδας, αντιπαρετήρησε ο Peters, δεν πρέπει να έποικοδομηθί επάνω στην αισιοδοξία. Έλπίδα σημαίνει τόλμη, σημαίνει θάρρος που μάς δίνει τη δύναμη να κρατούμε τον έαυτό μας άνοικτό. Μέσα σ' αυτή την τόλμη που δεν είναι ούτε έγωϊστική ούτε ύπολογιστική έγκειται ή μόνη δυνατή για τον άνθρωπο υπερνίκηση του χάους που δεν έχει κανένα νόημα.

Ο Βέλγος Dockx (Löwen) κατέστησε φανερό ένα άλλο θέμα. Έπληρε ως άφετηρία του τη διάσταση που έπραγματώθηκε ανάμεσα στη φυσικοεπιστημονική και φιλοσοφική σκέψη, από τον καιρό του Καρτεσίου. Είναι πιά ή τελευταία ώρα για να υπερνηκηθί ή ξεχωριστή ζωή της γνωσιοθεωρητικής και φυσικοεπιστημονικής αντιλήψεως. Μια τέτια συμφιλίωση δεν ήμπορεί να είναι έργο ένός άτομου. Έχει την πρόθεση να την έξυπηρετήση ως σταθερός θεσμός το «Διεθνές Ίδρυμα των θεωρητικών σπουδών» (Μέγαρο των Άκαδημιών: Bru-

ξέλλας) τὸ ὁποῖο ἀντιπρόσωπευσε στὸ συνέδριον ὁ Doerk. Κουρασμένη καὶ ἀπαισιόδοξη διάθεση ἐφάνερωσε τὸ πρόβλημα ποὺ ἀνέπτυξε ὁ Eduard Spranger, ὁ ἄλλοτε τόσο φημισμένος, ποὺ τώρα ἐμφανίζει ἐκδηλα φαινόμενα γήρατος. Τὸ θέμα τοῦ ἦταν οἱ συναντήσεις τῶν διαφόρων πολιτισμῶν. Ὁ Gerh. Krüger (Tübingen) ἐμίλησε γιὰ τὴν καθαυτὴ οὐσία τῆς ἱστορίας. Γι' αὐτὸν ἡ ἀναφερόμενη στὸ καθαυτὸ ὄν ἐρώτηση εἶναι πάλι τὸ σπουδαιότερο ζήτημα τοῦ παρόντος, παρ' ὅλον ὅτι ἡ κατάσταση τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ὀλοκληρωτικὰ διαφορὰ ἀπὸ τὴν τοποθέτηση τῆς προκαντιανῆς ἐποχῆς. Ὑψιστὴ ἐπιδίωξη τῆς σημερινῆς σκέψεως εἶναι ἡ ἰδρυση μιᾶς *βασικῆς οὐσιολογίας*. Σὲ ἔσχατα καὶ οὐσιαστικὰ συμπεράσματα φτάνει ὁ Krüger στὶς ἀναπτύξεις τοῦ τῆς ἀναφερόμενης στὴν οὐσία τῆς αὐθεντίας. Κάθε γνήσια αὐθεντία ἐπικυβεῖται στὴν ἀρχικὴ δημιουργικὴ πρωτοβουλία, καὶ κάθε ἀναγνώριση ἀληθινῆς αὐθεντίας εἶναι εὐγνωμοσύνη. Μέσα στὸ θέμα ποὺ ἀναφέρεται στὴν αὐθεντία πρόκειται κατὰ βάθος γιὰ τὴν ἐκζήτηση μιᾶς ἔσχατης καὶ ὑψιστῆς ὑπερανθρώπινης θείας αὐθεντίας. Ὁ Krüger μᾶς ὁδηγεῖ στὰ ἔσχατα ὄρια ποὺ ἡμπορεῖ νὰ ἐγγίση ἡ σκέψη μας, στοὺς ἐξωτατοὺς ὀρίζοντες τοῦ διανοιγομένου στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ὅταν προσανατολίζεται πρὸς τὸν ἑαυτὸ του. Ὁ S. I. Brugger (Μόναχο) θέτει τὸ ἐρώτημα «εἶναι δυνατόν γενικὰ ὁ μεταφυσικὸς σχηματισμὸς ἐννοιῶν;» Ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἐπαλήθευση μεταφυσικῶν ἀντικειμένων εἶναι ὁ συνδυασμὸς ἐμπειρίας καὶ σκέψεως. Ἡ σκέψη μας ἡμπορεῖ νὰ κατευθυνθῆ πρὸς «τὸ ἐπέκεινα πάσης ἐμπειρίας». Ἡ μεταφυσικὴ σκέψη εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τῶν προϋποθέσεων πάσης δυνατῆς ἐμπειρίας. Τὸ μεταφυσικὸ εἶναι ταυτίζεται μὲ τὴν προϋπόθεση τῆς ἴδιας τῆς ἐμπειρίας. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι ὁ Brugger ἔχει ἰσχυρὰ ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὸν σημαντικώτατο Βέλγο φιλόσοφο Joseph Marechal ἰδιαίτερα στὸ σημεῖο ὅπου ἀναπτύσσει ὅτι τὸ μὴ ἐμπειρικὸ γίνεται προσιτὸ στὴν ἐμπειρία μὲ τὴ μεσολάβηση τῆς σκέψεως τῆς ἀναφερομένης στὶς προϋποθέσεις τῆς. Μὲ αὐτοέλεγχον εἶναι δυνατόν νὰ καθορίση ἡ σκέψη, ἂν οἱ ἀποφάνσεις οἱ ἐκφράζουσες τὸ νοούμενον εἶναι ὀρθές ἢ ἐσφαλμένες. Μιὰ ὀλωσδιόλου διαφορετικὴ ἀπόπειρα διεισδύσεως εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ H. Bergson. Γι' αὐτὴν ἐμίλησε ὁ Ἑλβετὸς φιλόσοφος R. Savioz (Λωζάννη). Ἐτόνισε ὅτι ὁ «μπερκσονισμὸς» ἔχει ἀκόμη καὶ σήμερον μεγάλη σημασία, παρ' ὅλον ὅτι ἔπαυσε πιά νὰ εἶναι «μόδα». Χωρὶς νοητικὴ ἐνόραση δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξη μεταφυσικὴ. Ἡ ὑπηρεσία ποὺ προσέφερε ὁ Bergson καὶ ποὺ μένει πάντοτε σημαντικὴ εἶναι τὸ ὅτι ἔκαμε φανερὴ τὴ διχάλωση τῆς σκέψεως, ποὺ ἡμπορεῖ νὰ εἶναι καὶ διέξοδος (*discursiv*) καὶ ἐνόραση. Ὅπωςδήποτε ἡ διδασκαλία τοῦ Bergson ἔμεινεν ἐλλιπὴς καὶ

ἔχει ἀνάγκη νὰ συμπληρωθῆ. Ὁ «μπερκσονισμὸς» δὲν εἶναι σύστημα ἀλλὰ μέθοδος, ποὺ ἐμπερικλείει ἐξαιρετικὴ γονιμότητα.

Στὸ συνέδριον ἔγινε φανερὸ πόσα χρεώσται, σχετικὰ μὲ προβλήματα ποὺ ἀκρῶς δὲν ἐλύθησαν, ἢ γένεά μας ὅσο μεγαλοφυῆ μαθητὴ τοῦ Husserl, στὸν Max Scheler ποὺ παρ' ὅλες τὶς μεταλλαγὰς τοῦ ἔμενε κατὰ βάθος πάντοτε ὁ ἴδιος. Γι' αὐτὸν ἐμίλησαν ὁ Rothacker (Βόννη) καὶ ὁ Ἑλβετὸς Kränzlin (ὁ Τοῦρκος Mengüsoğlu, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ μιλήσῃ γιὰ «τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου στὸν Kant καὶ Scheler», ἔλειψε ἀπὸ τὸ συνέδριον). Ὁ Scheler εἶναι γιὰ τὸν Rothacker ἐκεῖνος ποὺ κατῶρθωσε νὰ ἀποκαλύψῃ τὸ συγκεκριμένον κόσμον τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ τὴν ἀναφερόμενη στὶς ὁρμὲς κάνει ὀλοφάνερο ὁ Scheler ὅτι ὁ homo habet δὲν εἶναι ὁ καθαυτὸς ἀνθρώπος. Παράπλευρα ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς πράξεως ὑπάρχει ὁ κόσμος τοῦ καθαυτοῦ ὄντος. Ὑπόσταση καὶ οὐσία εἶναι δύο πράγματα ποὺ χωρίζονται. Τὸ κυριώτερον θέμα τῆς Μεταφυσικῆς τοῦ Scheler εἶναι ὁ Θεός. Στὴ δευτέρα ὁμοίως φάση τῆς σκέψεως τοῦ ἄλλαξεν ἡ ἔννοια τῆς πραγματικότητος καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου. Τονίζει κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Kant ὅτι εἶναι δυνατόν ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου νὰ συναχθοῦν γινώσματα ποὺ προσιδιάζουν στὴν πρώτη ἀρχὴ τῶν ὄντων. Ἀλλὰ ἡ ὑψιστὴ βαθμίδα τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶναι πιά ἡ μεταφυσικὴ τῆς παλαιᾶς μορφῆς, ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπολογία καὶ ἡ μεταφυσικὴ τῶν ἐνεργημάτων. Ὅλες οἱ μεταφυσικὲς ἐμπειρίες ἡμποροῦν νὰ εὑρεθοῦν μέσα στὴν ἀνθρωπότητα θεωρημένη ὡς δύναμις ποὺ ἐμπραγματώνει τὶς ἰδέες. Ἡ μέθοδος εἶναι ἡ ἀναλυτικὴ θεώρηση τῆς οὐσίας. Ἡ χουσερλιανὴ ἰδέα ἡ ἀναφερόμενη στὴν αὐστηρὴ ἀνταπόκριση τοῦ ἐνεργήματος πρὸς τὸ ἀντικείμενον, τῆς νοήσεως πρὸς τὸ νόημα, παρουσιάζει μιὰ γονιμότητα ἐξαιρετικὴ. Ἀλλὰ δὲν ἔκαμε λάθος ὁ Scheler σχετικὰ μὲ τὴν κυρία πρόθεση τῆς μεταφυσικῆς καὶ δὲν εἶναι ὁ Heidegger αὐτὸς ποὺ πρῶτος ἐξαναπῆρε πάλι τὴ γραμμὴ τῆς φαινομενολογίας τὴν κατευθυνόμενὴν ὄχι στὴν οὐσία ἀλλὰ στὴν ὑπάρξη; Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωσιν ποὺ θὰ ἦταν ἔτσι, θὰ ἔπρεπε νὰ εἰποῦμε ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα εὐτυχὲς λάθος! Ἄν δὲν εἶχε πέσει σ' αὐτὸ ὁ Scheler θὰ εἴμασταν πολὺ φτωχότεροι σήμερον. Ὁ Kränzlin ἐξέθεσε κατὰ ποιὸν τρόπον ὁ Scheler, χρησιμοποιώντας τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ἀνταπόκριση ποὺ ἐσημειώσαμε διδασκαλία τοῦ, ἀνέπτυξε τὴ φαινομενολογίαν σὲ προσωποκρατία. Μόνον ἡ προσωποκρατία ἡμποροῦσε νὰ τοῦ παράσχη τὸ θεμέλιον τῆς ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιεχομένου ἐννοημένης ἀξιολογικῆς ἠθικῆς. Τὸ συγκινησιακὸ φαινόμενον δὲν ἔχει γιὰ τὸν Scheler ἀπλὴ ὑποκειμενικὴ σημασία, Ὁ ἔρωσ εἶναι τὸ τηλεφῶνον μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖον μᾶς μιλεῖ μιὰ

άνώτερη πραγματικότητα. Ακριβώς ή συγκινησιακή θεωρία του Scheler μάς δίνει νέα έλπίδα, που μάς βεβαιώνει ότι ή πραγματικότητα δέν είναι άπελπιστική και μοιραία. Στη δημιουργία του κόσμου έχομε και μεις δημιουργική συμμετοχή. Αυτό εξαρτάται από τόν έρωτα που έχομε πρός καθετί που είναι μεστό από ουσία. Έπηκολούθησε έντονη συζήτηση σχετικά με τή διδασκαλία του Scheler τήν σχετική με τήν άδυναμία που παρουσιάζει τό πνεύμα άπέναντι στην παντοδυναμία τών όρμων. Ο G. Krüger θέλησε νά ύποδηλώση μιá διαφορά που ύπάρχει ανάμεσα στις δυνατές από πνευματική άποψη και στις αδύνατες έποχές. Με πνευματώδη διατύπωση ο Rothacker είπε ότι και για σήμερα δέν πιστεύει ότι τό πνεύμα είναι αδύνατο αλλά μόνο...πολύ σπάνιο. Ο J. Hessen κατά τή συζήτηση έμίλησε για τό τραγικό ρήγμα που έσημειώθηκε στη σκέψη του Scheler. Πώς ήμπορεί νά έξηγηθί ότι ό ίδιος φιλόσοφος ό όποιος κατά τό 1921 απέριπτε ριζικά τόν πανθεισμό, έπειτά από τέσσαρα χρόνια ύπεστήριξε μιá άποφασιστική πανενθεϊστική άποψη; Η έξήγηση παρέχεται από τό ότι, όπως είχεν όμολογήσει με καταπλήσσοισα ειλικρίνεια έμπρός στον Hessen, δέν είχε ήμπορεί νά λογαριασθί με τό πρόβλημα τό αναφερόμενο στη διερεύνηση του κακού. Εύρηκε διέξοδο σέ ένα θεό που άκόμα δέν ύπάρχει, αλλά προσπαθεί νά φθάση στην ύπαρξη και στη λύτρωση. Ζωηρή συζήτηση έσημειώθηκε γύρω από τήν κυρία όμιλία του Hessen, «Η στροφή στη φιλοσοφία τής θρησκείας». Έξεχώρισε στην όμιλία του άύστηρά τή δική του φιλοσοφία τής θρησκείας που ξεκινά από τή σκέψη του Scheler και είναι φαινομενολογική από τή νεοσχολαστική. Κατά τόν Hessen ή νεοσχολαστική φιλοσοφία τής θρησκείας δέν είναι σέ θέση νά κατανοήση τό θρησκευτικό φαινόμενο ως φαινόμενο *sui generis* (τό βίωμα του άγίου τό *mysterium tremendum* και *mysterium fascinosum* του R. Otto) που πρέπει νά έξηγηθί από μόνο τόν έαυτό του. Τήν άποψη του τήν άντέκρουσαν κατά τή συζήτηση ό P. Lotz και ό H. Rainer. Ο Hessen άντέταξε στις άντιρρήσεις τους τόν ισχυρισμό, ότι ή θρησκευτική άξιολογική σφαίρα, είναι σφαίρα άξιών με δική της άύτονομία και θεμελίωση, όπως ή περιοχή τής αισθητικής και τής ήθικης. Τήν άποκορύφωση του συνεδρίου έσήμανε ή όμιλία του P. Tillich (Νέα Υόρκη) που έξέδωσε στην Αμερική τό βιβλίο «Τό τέλος τής προτεσταντικής έποχής», μέσα στο όποιο θέτει με άνεπιφύλακτη ριζοσπαστικότητα τό πρόβλημα τό αναφερόμενο στην τοποθέτηση που παίρνει ό Προτεσταντισμός μέσα στη σύγχρονη κρίση. Στεκόμαστε μέσα στη μετάβαση από τόν άστικό στον μεταστικό κόσμο. Για τόν νέο τουτον κόσμο δέν έχει άκόμη εύρεθί κανένα όνομα. Αύτή ή μετά-

βαση δέν γίνεται με ήπιότητα αλλά συνοδεύεται από μιá βαρότατη και εύρύτατη καταστροφή, παρόμοια με τήν όποία δέν έχει έως τώρα ίδι ή άνθρωπότητα. Η άρχή στην όποιαν έπίστευε ή άστική έποχή στον καιρό τής μεγάλης της ζκμής ήταν ό κριτικός-συνθετικός λόγος. Έξεταζόμενος ό λόγος από τήν άποψη τής φιλοσοφίας του πνεύματος είναι άρχή, τέλος και κυριάρχουσα δύναμη.

Τό κριτικό στοιχείο δέν ήταν άπομονωμένο, αλλά έποικοδομημένο σέ κανόνες, τους όποιους εύρισκε ό λόγος μέσα στον ίδιο τόν έαυτό του. Αύτοι οι κανόνες παρέχουν τό υλικό για τήν κριτική που θα άσκηθί επάνω στον έστερημένο από λόγο κόσμο (φιλοσοφία του 18 αιώνα). Και όμως τό πρόβλημα δέν έλύθηκε. Ποιάς είναι ό φορέας αύτου του λόγου; Ο λόγος δέν ήμπορεί νά αίωρηται στον άέρα. Αλλά ό άνθρωπος ως φορέας του λόγου έχει μόνο τή δυνατότητα για λόγο, αλλά δέν κατέχει τήν πραγματικότητα του λόγου. Έτσι προκύπτει τό έρώτημα: Πώς είναι δυνατό νά πραγματοποιηθί ό λόγος δια μέσου ενός όντος που τόν κατέχει μόνο άποσπασματικά; Η πίστη στο λόγο που είχε ή έποχή του διαφωτισμού (τυπικό παράδειγμα είναι ή σχετική με τήν άρμυρία διδασκαλία του Leibniz) ήταν μιá πρόταση πίστεως. Έμπειριείχε μέσα της κάτι που δέν ήμπορούσε νά παραχθί από τό λόγο, δηλαδή τήν πίστη στην Πρόνοια, μιá πίστη που είχε και ό Πλάτων. Αύτή ή πίστη σήμερα έχει κλονισθί. Και αυτό είναι τό πιο άποφασιστικό σημείο του σημερινού πνευματικού μας βίου. Στον αιώνα τής τεχνικής ό λόγος στην άναφορά του με τους κανόνες και τους σκοπούς κατήντησε θετικιστικός. Μένει κανείς εύχαριστημένος αν κατανοή και κυριαρχή. Στη σφαίρα τών νοημάτων δημιουργείται έτσι ένας κενός χώρος. Σύγχρονα παρουσιάζεται διάλυση τής άρμονίας σέ όλες τις σφαίρες τής ζωής (οικονομικές κρίσεις κτλ.). Και στην πολιτική περιοχή παρατηρείται τό ίδιο. Τή στιγμή που ή μειοψηφία προτιμά νά τά άνατινάξη όλα στον άέρα παρά νά ύποταχθί στην πλειοψηφία, τή στιγμή που δέν είναι δυνατό νά ύπάρξη ένα έλάχιστο νομιμοφροσύνης, δέν είναι πιá δυνατό νά ύπάρξη Δημοκρατία. Η κραυγή που άναζητεί «Φύρερ» άποτελεί τήν κατάλυση του λόγου. Ο φιλόσοφος ζή βαθύτατα τήν άπειλή που επικρέμεται επάνω στην ύπαρξη μας. Άλλοι ζητούν άκολουθώντας άρνητικούς δρόμους (με τή φυγή) νά εύρουν βεβαιότητα και ασφάλεια (θετικισμός). Ιδιαίτερα ό λογικός θετικισμός στην Αμερική είναι φανερό έκδήλωση του φαινομένου τής φυγής. Άλλοι παίρνουν επάνω τους με ήρωϊκή διάθεση τήν άβεβαιότητα (ύπαρξιακή φιλοσοφία). Μιá άλλη τελευταία μορφή θα ήταν ή ύποταγή του πνεύματος στην άύθεντία. Ο Tillich κατατάσσει τόν

Καθολικισμό, δίπλα ἀπὸ τὶς ὀλοκληρωτικὲς κρατικὲς διδασκαλίαι, ἔστω καὶ ἂν ἄλλοτε παρουσιάζεται ὡς γνήσια θεολογία καὶ ἄλλοτε μόνον ὡς κατ' ἀπομίμησιν θεολογία.

Ἐπίσης καὶ ὁ Προτεσταντισμὸς βασιζέται ἐπάνω σὲ μιὰ πίστη, στὴν ἁρμονία. Παρ' ὅλον ὅτι τὸ ἄτομο ἔχει τὴν προτεραιότητα συγκριτικὰ μὲ τὴν κοινότητα (ἰδιαίτερα στὸν Καλβινισμό), ὅμως δημιουργεῖται μιὰ πραγματικὴ κοινότητα. Τὸ ὅτι τοῦτο πραγματικὰ ἦταν δυνατό, δείχνει ὅτι κάτω ἀπὸ ὠρισμέναις προϋποθέσεις ἡ πίστις στὴν ἁρμονία εἶναι δικαιολογημένη, ἐπειδὴ ἀνταποκρίνεται σ' αὐτὴ ἡ πραγματικότητα καὶ τὸ ἴδιο ἴσχυε γιὰ τὴ Δημοκρατία. Σὲ ρῆξιν πρὸς τὴν πίστη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἁρμονίας ἀρχισαν πιά νὰ φθάνουν, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀρχισαν νὰ διαβάζουν ἱστοριοκριτικὰ τὴ Βίβλο. Ἐνα μόνον θὰ διατηρήσῃ στὸν Προτεσταντισμὸ τὴν ἀξία τοῦ, ἡ ἰδέα τοῦ ἀπολύτου καὶ τοῦ ἀνυποθέτου. Ὁ Προτεσταντισμὸς ἀπέριψε κάθε λατρεία σὲ εἰδῶλα καὶ κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ ἰσχυρὴ τὴν ὑπόψια τὴν ἀναφερομένην στὴ δαιμονοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ του. Πόσον καιρὸ θὰ καταστῇ τοῦτο δυνατό, εἶναι πάρα πολὺ ἀμφίβολο. Καὶ ἂν ὅμως ὑποθέσωμε ὅτι τὸ μέλλον θὰ δώσῃ τὴν ὑπερίσχυση στὸν Καθολικισμό, ὅμως ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τοῦ Προτεσταντισμοῦ δὲν θὰ χάσῃ τὴν ἰσχύ τῆς. Χωρὶς αὐτὴ ὁ πολιτισμὸς τοῦ μέλλοντος θὰ χάσῃ τὴν κριτικὴν του δύναμιν.

Τὸ κοινὸν πού παρηκολούθησε τὸ συνέδριο ἄκουσε μὲ προσοχὴ κατὰ τὴ συζήτησιν, τὸν καθολικὸν φιλόσοφον G. Siegmund, τὸν ἐκδότῃ «Τῆς φιλοσοφικῆς ἐπετηρίδος» τῆς Φούλδαις νὰ ἀσπάζεται χωρὶς ἐπιφυλάξεις, ἐκεῖνο πού ὁ Tillich ὠνόμασε προτεσταντικὴ ἀρχή. Αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ διατήρησις στὸ ἀκέραιο τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, πράγμα πού κάθε καθολικὸς πρέπει νὰ δεχθῇ. Μὲ αὐτὸ ὅμως προκύπτει τὸ ἐρώτημα μήπως ὁ Προτεσταντισμὸς εἶναι κάτι πού ἐκδηλώνει τὴ διάσπασιν τῆς ἔντονης ἐνότητος τῆς ζωῆς. Ὁ Krüger ἐρώτησε: Εἶναι ἡ πίστις στὸ λόγον στὴ θέσιν τῆς; Ὁ Tillich ἀπαντώντας στὴν ἐρώτησιν εἶπε ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα δὲν εἶναι ὀλοκληρωτικὰ στὴ θέσιν του. Σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίθεσιν «Ἱερῶς-Προφήτης» ἀπεφάνθηκε ὅτι μέσα στὴν ἱστορίαν δὲν ἀπετέλεσε ποτὲ ὁ Προφήτης τὴν βάση. Αὐτὸς ὅμως ὡς προτεστάντης ὁμολογεῖ ὅτι κατὰ τὴ γνώμην του ὁ Προφήτης εἶναι πάντοτε ἡ βάση. Στὸν Ἱερέα, θεωρημένον σύμφωνα μὲ τὴν πανάρχαιαν σημασίαν ὡς ἅγιον, θεμελιώνεται αὐτὸ πού ὀνομάζει «νέον εἶναι». Ὁ Tillich ἐξέφρασεν ἀπροκάλυπτα στοὺς καθολικοὺς ἀντιπροσώπους (Siegmund, Wilpert, Engert) τὶς εὐχαριστίας του γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον τοῦ ἀπήντησαν καθὼς καὶ γιὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπαντήσεών τους. Αὐτὸν ὡς «ἀμερικανόν» τὸν ἔκαμε νὰ ζηλεύῃ τὸ ὅτι σή-

μερα στὴ Γερμανίαν εἶναι δυνατὴ μιὰ τόσο εἰρηνικὴ συζήτησις μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ προτεσταντῶν, πού χωρὶς ἀμφιβολίαν θὰ ἔχη καὶ συνέχειαν. Αὐτὸς ὁ ἴδιος θεωρεῖ ὡς τραγικόν, τὸ ὅτι ὁ Προτεσταντισμὸς μὲ τὴν ἀναγκαστικὴν του ἀρχήν, ἀπεσχίσθηκε ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Θὰ ἦταν πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἰδεῶδες ἐνὸς «εὐαγγελικοῦ καθολικισμοῦ». Ἀλλὰ θὰ ἔπρεπε μέσα σ' αὐτὸν νὰ ἀντιπροσωπεύεται ἡ καθολικὴ ἀρχὴ ἀπέναντι στὸ δαιμονικὸ ἀπολυταρχισμὸ τοῦ παρόντος. Εἶναι τάχα ἀπλή σύμπτωσις τὸ ὅτι ἕνα φιλοσοφικὸν συνέδριον εὗρηκε τὴν ἀποκορύφωσίν του σὲ μιὰ θεολογικὴ συζήτησιν, σὲ μιὰ ἔκφρασιν γνώμων ἀπὸ μέρους τῶν Χριστιανικῶν ὁμολογιῶν;

Πόσον κοντὰ στὴ ζωὴ καὶ στὴν πραγματικότητα ἐστάθησαν οἱ συζητήσεις αὐτοῦ τοῦ συνεδρίου, ἐδείχθη καὶ σὲ ἕνα ἄλλο σημεῖον, δηλαδὴ στὴν ἀνάπτυξιν πού παρουσίασε ὁ γάλλος H. Rauzier σχετικὰ μὲ τὸ θέμα «Τὸ δίκαιον στὴ Δημοκρατίαν». Ἡ ἀπὸ τὸν Montesquieu, εἶπε ὁ Rauzier, ἰδρυθεῖσα θεωρία τοῦ τριπλοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ἐξουσιῶν ἔχει πραγματοποιηθῆ μόνον στὸ ἀμερικανικὸν σύνταγμα, ἐνῶ στὸ σημεῖον τοῦτο εἶχαν ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ συντάγματα ἐκδηλη ἀποτυχία. Οἱ συγκρούσεις, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἔλειπε ἡ τρίτη δύναμις, τῶν δύο ὑπολοίπων ἐξουσιῶν ἐτερματίσθησαν εἴτε μὲ τὴν ἐνοπλὴν βίαν (ἐπαναστάσεις) εἴτε μὲ τὴν ὑπερίσχυσιν μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο (δικτατορία ἢ δημοκρατία τῶν ἄκρων). Τὸ παρὸν εἰδείξε ὅτι ἡ ὑπερίσχυσις ἢ μονομερὴς μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο εἶναι ὀλέθρια, καὶ ὅτι μόνον ἡ συνεργασία καὶ τῶν τριῶν ἐγγυᾶται γιὰ τὴν τάξιν.

Πρέπει νὰ παραιτηθῶμε ἀπὸ τὴν ἔκθεσιν τοῦ περιεχομένου καὶ ἄλλων ὁμιλιῶν πού ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρουσες. Ἐγινε εὐρύτατος λόγος καὶ γιὰ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας. Τὸ ἀκροατήριον παρηκολούθησε μὲ ὑψίστην προσοχὴ τὸν Καναδοῦ Ὑιάττε (Québec), πού παρουσίασε, βασιζόμενος σὲ νέαις ἀνακαλύψεσι, τὴν πάντοτε ἐπίκαιρον ἀπολογία τοῦ Pascal κάτω ἀπὸ καινούργιον φῶς.

Μᾶς ἔφερε τὸ συνέδριον τῆς Μαγεντίας σὲ ἕνα περισσότερον προχωρημένον σημεῖον: Ἐκαμε ἐκδηλὴ τὴ σημειωθεῖσα προσέγγισις τῶν ἀντιτιθεμένων ἀπόψεων; Αὐτὴ τὴ γνώμην ὁπωσδήποτε ἐξέφρασε κατὰ τὴν τελικὴν συζήτησιν ὁ καθηγητὴς Lotz, πού πιστεύει ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ λόγος γιὰ μιὰ συμπλησίαν τῶν διαφόρων ρευμάτων. Αὐτὴ ἦταν πού ἔκαμε γόνιμες τὶς συζητήσεις τοῦ συνεδρίου. Ἀντιρρήσεις ἐξέφρασε ὁ N. Hartmann πού ἔχει τὴ γνώμην ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιά συμπλησίαν. Ὁ Th. Litt στὴν τελικὴν προσφώνησιν προσεπάθησε νὰ γεφυρώσῃ τὴ διαφωνίαν. Ὁ σκοπὸς τοῦ συνεδρίου δὲν ἦταν νὰ φέρῃ μὲ τὴν ἀνακοίνωσιν διαφόρων ἀπόψεων ὁμοφωνίαν. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅπως εἶπε καὶ ὁ Lotz μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Litt συνεφώνησε, ὅτι ἡ μεταξὺ

τῶν διαφόρων ἀπόψεων συζήτηση μᾶς ἔφερε σὲ ἓνα γόνιμο σημεῖο. Ἐπειτα ἀπὸ 12 ἐτῶν συνεχῆ καταπίεση τοῦ πνεύματος, καὶ τρία χρόνια ὕστερα ἀπὸ ἓνα φρικτὸ καὶ αἱματηρὸν πόλεμο, ἐστάθηκε δυνατό νὰ συναντηθοῦν στὴ Μαγεντία φιλόσοφοι ὄλων τῶν ἐθνῶν καὶ ὄλων τῶν ρευμάτων καὶ νὰ συζητήσουν χωρὶς πάθος καὶ μῖσος, πρᾶγμα ποῦ δὲν

συμβαίνει πάντοτε. Οἱ διάφορες γνώμες ἐξεφράστηκαν, ἐν πνεύματι πλατωνικοῦ διαλόγου καὶ μὲ διάθεση γιὰ ἀμοιβαία ἀκρόαση. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ. Καμία δυσαρμονία δὲν ἐτάραξε τὸ Μαγεντιανὸ συνέδριο. Ἡ μορφή τῶν συζητήσεων ἦταν πάντοτε ὑποδειγματική.

Μεταφ Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

Γ Ε Ν Ι Α Τ Η Σ Θ Υ Σ Ι Α Σ

Ἄδερφή μου
Γενιά τῆς θυσίας,
δὲν ὑπάρχει γιὰ σὲ σταυροδρόμι ἐκλογῆς;

Πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὴν ἔκπαγλη χίμαιρα
—σὲ καβούκι ἀπὸ διάφανο κρύσταλλο ἐντὸς—
τὰχνὸ πούσι βιδώνει, κοχλίας ὁ δρόμος...

Ἐξω

Ἐξω, μακρὰ ἀπ' τὴν καυτὴ σου λα-
[χτάρα,
ἐρωτεύονται οἱ νάρκισσοι...

Ἐνα βράδυ ὁ ἀγέρας στυγνὸς — ὁ βοριάς,
σοῦ ἐπάγωσε τὸνειρο.

Κι ἡ θλιμμένη βροντὴ ἀναστέναξε:
«ὦ μοιραία Γενιά τῆς θυσίας,
δὲν ὑπάρχει γιὰ σένα μουράγιο,
δὲν ὑπάρχει σκοπὸς.....»

—Ὄχι, Ὄχι, Γενιά μου, δὲν εἶσαι βροκό-
[λακας!

Μέσ' στὸ ἴσιο σου στέγνο, βαθειὰ—μέσ' στὰ-
[τσάλι

ἡ χλωρὴ ἀγωνία φρουμάζει τῆς Ἀνοιξῆς!

II

— Οἱ γυμνοὶ σφουγγαράδες,
χωρὶς τέραμα,
χωρὶς οἰμωγή,

μακρὰ στῆς Μπεγγάζης τὰ κύματα
συνταιριάζουν μπουκέτα σφουγγάρια...
πόσοι κῆποι
καὶ πόσος ἰδρώτας,
νὰ σφουγγίσει τὸ ξέχειλο δάκρυ
τῶν Κρήνων...

Ἐνα δλόασπρο σπιτάκι στὴ θάλασσα
καὶ δυὸ μποῦκλες χαδιάρες,
σὰν ἀγνότητα ὄρας ζεστῆς—
ὦ ἀγάπη λευκὴ, δὲ θαρθεῖς,
οὔτε μέσ' στὸ γλαυκὸ δειλινὸ
τῆς στερνῆς ἰκεσίας;

Ὄχι, Ὄχι! Γενιά τῆς θυσίας,
δὲ θὰ φτιάσεις τὸν ἄλικον ἥλιο!
Τὴν ἀυγὴ τῶν θεῶν ποῦ ἰκέτερες
οὔτε θὰ δεῖς!

III

Τὸν πυρρῆχο δλόγυρα δοχοῦνται οἱ λύρες
κι ὁ βουβὸς σταυραετὸς στὸ βωμὸ περιμένει—
— Στάσου ἴσια, Γενιά ματωμένη,
κατακόρυφο γέλιο ἀπάνω στοὺς βράχους
ποῦ λιχνίζον τὰ πράσινα βέλη τῶν Κέδρων*
Κι ἀπ' τὰ κόκκινα σπλάχνα ξερίζωσε
τὴ φωτιὰ τοῦ Αἰωνίου προγόνου*
[Μιὰ Ἰφιγένεια, ὀρθή, στὴν Αὐλίδα